

Fig. 1. Kirken set fra nordvest. KdeFL fot. 1994. - *The church seen form the north-west.*

BRANDE FILIALKIRKE OG †KIRKE

THEM SOGN

Kirken er rejst i løbet af året 1900 med grundstensnedlæggelse 22. maj og indvielse 9. december.[1] Den ligger på en hævning i det temmelig flade, i vore dage skov- og plantagedækkede landskab, der udgør sognets vestre del. Bygningen er opført på det sted, hvor dens middelalderlige forgænger havde stået, og som i århundreder[2] har været kendeligt bl.a. ved den tilhørende, rektangulære kirkegårds hegnende markstensdiger (jfr. fig. 6). En af hærvejssystemets ruter antages at have passeret øst for kirkegården.

Muligvis er den middelalderlige *†kirke* lagt øde allerede i 1300rne, eftersom sognet ikke synes at have eksisteret 1411,[3] da landsbyen Pårup henførtes til Them sogn. I hvert fald må nedlæggelsen være sket før 1438,[4] da en række lokaliteter i nabolaget siges at ligge i Them sogn.

1592[5] gav kongen sogneboerne i Vrads tilladelse til at hente »nogle hugne kampesten ... i et øde kirkested ved Brelde i Them sogn« med henblik på reparation af deres kirke (s. 4161).

Et *sagn,* som foreligger i flere versioner, sætter kirkens nedlæggelse i forbindelse med den vanhelligelse, der fulgte af, at en krænket pige havde hævnet sig ved i kirken at dræbe ham, der havde forulempet hende.[6]

Fig. 2. Kirkegårdens østre dige, ligkapel og kirke set fra øst. KdeFL fot. 1994. - *The eastern drystone watt of the churchyard, the mortuary and the church.*

Kirkegården hegnes af de nævnte markstensdiger, der 1926 er sat grundigt i stand. I sydsidens østre ende, i tilknytning til en nyanlagt parkeringsplads, sidder *porten,* der udgøres af jerntremmefløje mellem murede rødstenspiller med pyramideformede cementafdækninger; 1912 ønskede synet pillerne repareret.[7] *Ligkapellet* i det sydvestre hjørne er opført i 1950erne og 1988 udvidet med mandskabsrum o.a.; facaderne på den afvalmede, teglhængte bygning står i røde sten.

Ældre asketræer, navnlig langs nordre og søndre diger karakteriserer kirkegården. I østsiden er der nysatte træer, mens en bøgehæk i vest er kombineret med læbælte af graner. *Fortovet* omkring kirken blev fornyet i 1920rne.

Den enkle, harmoniske *bygning* er tegnet af Rudolf Frimodt Clausen (1861-1950) og består af en rektangulær sal på 25 x 53 fod, hvortil i øst slutter sig en polygonal alterniche og i vest et tårn, hvis nederste etage udgør en forhal inden for hoveddøren. Denne er udvendig mangefalset og placeret i et fremspring, der oventil afsluttes med kamtakker. På en granitbjælke (jfr. nedenfor) i den spidsbuede åbnings vederlagsniveau er indhugget opførelsesåret. På hver side af forhallen er der et mindre rum, som er henholdsvis depot og adgangsvej til tårnets øvre stokværk.

I sine grundtræk svarer bygningen til mange af de kirker, som rejstes i slutningen af forrige århundrede og kan inden for Århus stift sammenlignes med den lidt mindre i Gludsted (s. 4207). Facaderne står i blank mur af røde sten; vinduer og andre åbninger er svagt spidsbuede. Fra det fladloftede skib med synlige bjælker åbner en relativt snæver bue sig mod alter-

polygonen, der er udstyret med hvælv. Dette udtrykker sig udvendigt ved stræbepiller; sådanne markerer tillige den øvrige bygnings hjørner. Det høje, ottesidede spir og de andre tage, der i dag er skiferhængte, har muligvis i begyndelsen været papklædte, idet synsprotokollen beretter om oplægning af skifer 1908.

1980 blev bygningen gennemgribende sat i stand under ledelse af arkitekterne Jens Vilhelmsen og Aage Kristensen.

Gulvet i forhal og gang består af diagonallagte, hvide og sorte, såkaldte Silkeborgfliser; under bænkeraderne og i alternichen er der træ.

Opvarmning foregik tidligere med to †kakkelovne, der flankerede alteråbningen og blev repareret 1926. Et senere installeret oliefyr flyttedes ved hovedistandsættelsen 1980 til kapelbygningen. Elektricitet indlagt 1951.

I det indre står kirken i dag med lyse, gule vægge og et gulbrunt loft med stafferinger i rødt og grønt. Vegetabilske friser, der dekorerer alteråbningen, nichens ribber og væggene øverst er opfrisket og signeret F. Kaae 1971.

Inventaret stammer i hovedsagen fra o. 1900 og er stort set uændret. Ved sidste restaurering er farverne fornyet og til dels ændret.

Alterbordet, af eg, har ved forsiden ydersøjler, der flankerer et cirkelfelt med Georgskors, et motiv der går igen på det meste af inventaret.

Altertavlen er en nygotisk egetræsramme om et oliemaleri på lærred med en fremstilling af profeten Simeon, der i helligdommen knæler med Jesusbarnet i sine arme foran Maria og Anna (Luk. 2,25-38). Maleriet skyldes antagelig Carl Milton Jensen (1855-1928), der ved menighedsrådsmødet 1904 forelagde tre skitser til et altermaleri.[8]

Altersølv. Kalk og *disk,* 1900, med årstallet graveret under bunden samt tre stempler, Københavns bymærke (?), guardeinens, Simon Groth, og S i oval for guldsmeden. Den 17,5 cm høje kalk har på bægeret graveret et latinsk kors med trekløverformede korsarmsender samt en versalindskrift: »Velsignelsens kalk, som vi velsigne, er den ikke Kristi blods samfund«. Disken, 14,5 cm i tvm., har på fanen indvielseskors og indskriften: »Det brød, som vi bryde, er det ikke Kristi legems samfund«. *Oblatæske,* 1981, stemplet »Cohr«.

Alterstager, »Skænket af Johannes Laursen og Hustru Hemming Nygaard«; gotiserende type af messing, 42,5 cm høje. Toarmet *lysestage,* til dels af messing, 52 cm høj, med sekskantet skaft og blomsterbægeragtige lyseholdere. *Syvarmet lysestage,* svarende til den i Them, men mindre.

Alterkande, oblatæske og to *skåle,* af porcelæn fra Bing & Grøndahl, sorte med guldkanter og -kors.

Døbefont, af hvid kunstsandsten, både fod og kumme ottekantet og i gotiserende form, på kummen Georgskors i forsænket cirkelfelt.

Dåbsfad, af messing, 47,5 cm i tvm., på fanen en kraftig bølgeranke; Georgskors i bunden.

Dåbskander. 1) Af tin, med stempel under bunden for »L. Buntzen«,[9] København. Kandestøberens vanlige type som bl.a. den i Tvilum (s. 3426). 2) 1934,[7] af messing, stemplet »Erstad« og svarende til den i Them.

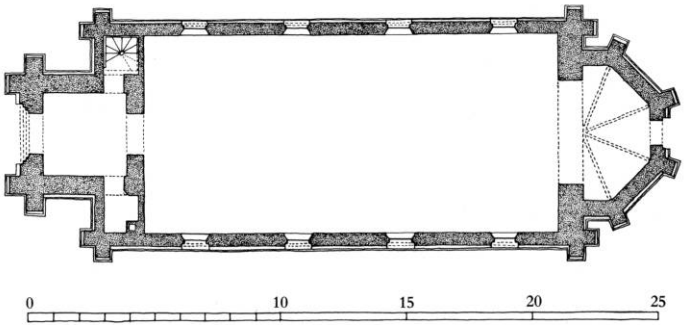

Fig.'3. Grundplan 1:300, tegnet af KdeFL 1994 efter Jens Vilhelmsen og Aage Kristensen 1978. - *Ground-plan.*

Fig. 4. Indre, set mod vest. NE fot. 1993. - *Interior to the west.*

Prædikestol, af eg, i nygotisk stil med spidsbuede arkader i storfelterne, på hjørnerne tovstave. Stafferet med lidt guld.

Stolestader, enkle plankegavle med buede sidestykker samt cirkulært topstykke med Georgskors. Grå- og blåmalede, med hvid bund for korsene.

To *pengebøsser,* af sortmalet blik, hvorpå hvidmalet antikva: »Til de fattige«. Ophængt på hver side af indgangen.

Orgel, 1964, med fire stemmer, ét manual og anhangspedal, bygget af Jydsk Orgelbyggeri, Århus. Disposition: Gedakt 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Oktav 2'. Orgelhus af umalet egetræ, tegnet af Edv. Thomsen i samarbejde med orgelbyggeriet. Facaden har kromatisk pibeopstilling og dobbelthængslede fløjdøre. I skibets nordvestre hjørne. Kirken havde tidligere et *†harmonium.*

To store *salmenummertavler* med snostave ved siderne; indskuds tal. To mindre og enklere tavler, alle på triumfvæggen.

To *lysekroner,* barokkopier, ophængt i skibet. 1) »Skænket af Jens og Johanne Rasmusen Bordinglund 1904«. Seks grenede lysearme og seks øvre refleksblomster. Ophængt vestligst. 2) To gange seks let grenede og spinkle lysearme.

Klokke, 1900, om halsen indskrift med reliefversaler: »Geg. v. Bochumer Verein 1900«. 76 cm i tvm., jfr. klokke nr. 2 i Gludsted (s. 4212).

Fig. 5. Indre, set mod øst. NE fot. 1993. - *Interior to the east.*

Kendskabet til den forsvundne *†kirke* er yderst ringe; i følge indberetning 1877 var kirketomten dengang tydelig, og man kunne konstatere, at bygningen, der havde ret afsluttet kor, målte knap 19 x 9 m, og at den havde været opført af granitkvadre. Det er således ikke udelukket, at den ovenfor nævnte granitbjælke, der sidder i den nuværende kirkes portal og er beriget med hjørnevulst, stammer fra forgængeren.

Ved ruinens endelige nedbrydning forud for opførelsen af den nuværende kirke, stod der en omkring to meter høj rest af den vestre ende; kun en enkelt kvader var på plads, det øvrige var bagmur af marksten.

KILDER OG HENVISNINGER

Ved embedet: Synsprotokol 1901 ff. *NM2:* Notebøger: S.Abildgaard VIII, 1773, s. 102, N. L. Høyen IX, 1830, s. 11, samt indb. fra herredsrejse 1877.

Litteratur: MeddÅrhSt. 1981, s. 129 (hovedistandsættelse), 1988, s. 141 (kapeltilbygning) og 1991, s. 129 (belægning på stier).

Redaktion 1994 ved Lars Bisgaard og Kjeld de Fine Licht (indledning, kirkegård og bygning) og Vibeke Michelsen (inventar).

[1] J. Vingborg: Kirkerne på heden, Ikast 1991, omhandler s. 123-25 Brande kirke og berører sagens forløb siden dens start 1894. Bogen bringer baggrund og omstændigheder ved det omfattende kirkebyggeri i sidste del af forrige århundrede, hvori Brande kirke hører hjemme.

[2] Ruinen nævnes bl.a. i Vrads herredsbog 1661 (LA Vib. Århus bispearkiv (C3. 1103)), Resen, s. 151 og Abildgaard. Jfr. S. Elkjær: Nedbrudte Kirker i Aarhus Amt, i ÅrbÅrhSt. XI, 1918, s. 125, og S. P. Petersen: Them Sogns gamle Kirker, i ØJyHjemst. XV, 1950, s. 81-85.

[3] Chr. Heilskov: Borgen Tranholm i Klovborg Sogn, i ÅrbÅrhSt. XLIX, 1956, s. 96 ff.

[4] ÆldDaArkReg. II, 36.

[5] KancBrevb. 14. marts. Sammenhængen giver ikke anledning til tvivl om identifikationen. Usikkert er det derimod, hvad der menes med den nedbrudte Segten kirke, nævnt år 1500 (ÆldDaArkReg. II, 37).

[6] Resen (note 2) med tilføjelse ved T. W. Lassen i ÅrbÅrhSt. 1990-91, s. 97, HofmFund. IV, jfr. Thiele: Danmarks Folkesagn I, s. 191.

[7] Synsprot.

[8] Ifølge menighedsrådets protokol havde dette imidlertid foretrukket en skitse med Kristus, der stiller stormen på søen (jfr. altermaleri i Torsted kirke, DK. Thisted s. 401).

[9] Jfr. Halkjær Kristensen: Tinmærker, s. 55.

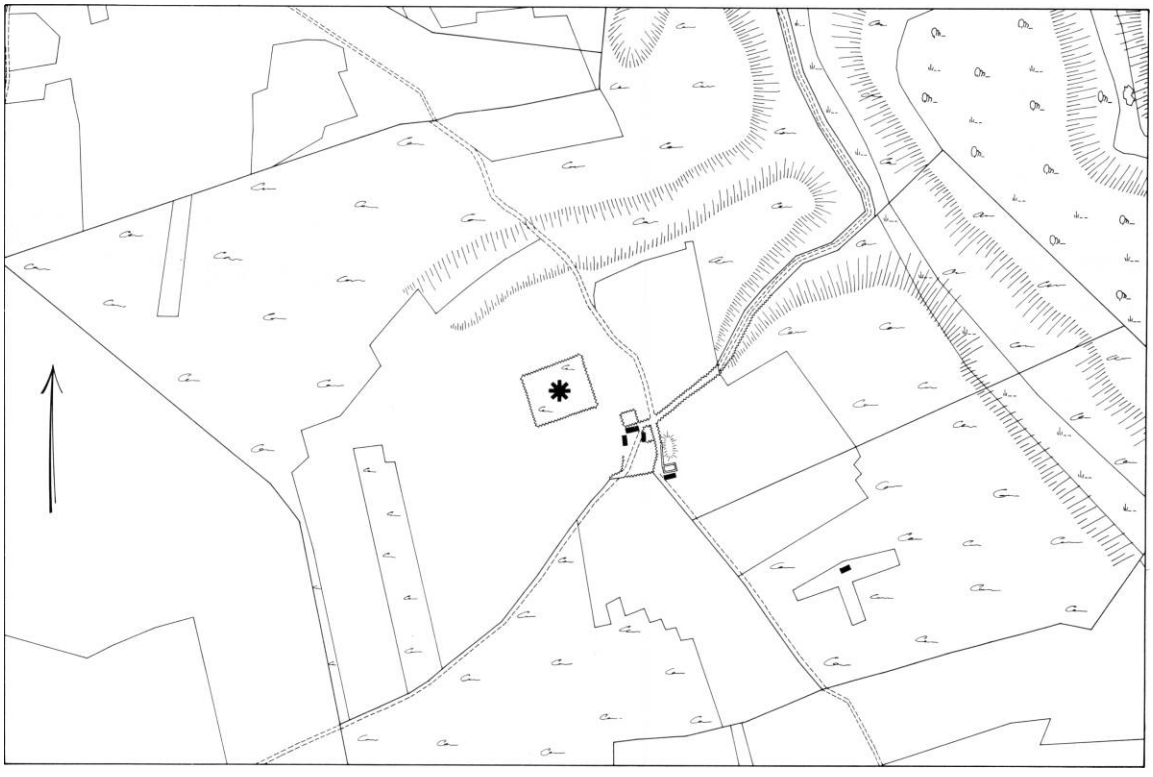

Fig. 6. Området ved Brandgård 1:10.000. Beliggenheden af den forsvundne, middelalderlige kirke, der svarer til den nuværendes, er markeret med en stjerne inden for det rektangulære felt, der angiver kirkegårdens hegning. Kortet, der er udført af Jørgen Wichmann 1993, er en sammentegning af dele af matrikelkort fra fire ejerlaug: Bødskovgårde (1798-99, Søren Sørensen), Brandgård (1818, R. J. Ullum, rettelser medtaget til 1863), Sepstrup by (1786, kopieret 1806 af S. Sørensen), Asklev by (1797, S. Sørensen). - *Map of the area around Brandgård. The site of the demolished medieval church is marked by an asterisk. The present church was erected in the year 1900 on the same site.*